

Velyko Petrovics:

Az ő ura

Novella

Egy gyorsmozgású, testes, bajszosarcú középkorú ember siet az alsó soron, a városzélén, Olykor-olykor mintha megroggyanna, úgy szalad, hogy balvállával súrolja a kerítést s a rucskös sárral tapasztott, tarkára meszelt falakat. Tizenegy óra van, napfényes októberi délelőtt. Ez az az időszak, amikor errefelé különösen nagy csendbe merül minden. De nem az a renyhe csend az, ami ebéd után és a félbehagyott munka felvétele előtt uralkodik itten, hanem az a másik csend, amikor az emberek valahol a városban vannak napszám-ban, az asszonyok meg a házakban éppen végére érnek a délelőtti munkának. Ilyenkor gyerekeket se lát az ember s a tyúkok megbúj-tak a bokrok aljában. Ezért aztán ebben a nagy csendben még olyan hangok is kihallatszanak a palánkon át az utcára, mint a szappan ütő-dése a tekőhöz, amint valami asszony az eresz alatt vagy a kút mel-lett hozzáfogott a mosáshoz, meg a víz loccsanása, amint egyik-másik háziasszony a lábasból egészen az udvar közepéig önti ki a konyhaajtóban állva. A nagyobb gyerekek ilyenkor ballagnak ké-nyelmesen haza az iskolából minduntalan meg-megállva, a kicsinyek meg a kert végében játszanak vagy félkörben guggolnak a házak előtt, az árokban, az eperfák árnyékában. Mikor az az ember szótla-nul elrohan mellettük, a kisgyerekek közül némelyik feláll és utána néz. Mert érzik ők is, hogy valami nagy dolognak kellett történnie, ha már ez az ismerős szomszéd rájuk se hederít, s ha egy ilyen nagy, felnőtt ember szaladni kénytelen. És egy-egy asszony is megáll, amint messziről megpillantja az ember hintázó s gyorsan eltűnő árnyékát a lécek rései között, aztán odaszalad a kerítéshez és aggodalmas ta-lálgatja, hogy mi történhetett ennek a szomszédnak vagy valaki más-nak a házatáján a szegénységnek ebben a birodalmában, melyet nem-rég jómaguk Szibériának neveztek el?

Mikor már csaknem egészen a város végére ért az ember, úgy állt meg egy alacsony palánk előtt, melynek egyik része az utca felé dőlt, másikra pedig az udvarba készült roskadni, mintha, mintha hátulról megtaszította volna valaki. Széles lihegő mellkasából mélyet sóhajtott, aztán könyökével megtámaszkodott a kerítés hegyesre fa-

ragott karóin. Egy pillanatig csak állt, nem szólított senkit, de aztán elindult, hogy belökje a kiskaput, végigment a kopár, kicsi, letaposottföldű udvaron, amely vagy másfél arasznyira mélyebben feküdt az utca szintjétől s nem lehetett látni benne se kutyát, se macskát, de még baromfit se.

A vertfalú házikó keskeny bejáratánál áthajolt az alacsony nyáriajtón, s mivel senki élő lelket nem látott, olyanformán engedte ki torkából a hangot, mint amikor kiáltani meg sügni is akar egyszerre az ember:

— Komasszony... Anka, húgom!...

De akkorára már meg is jelent a füstszagú konyha mélyéből egy magas, sovány asszony, miközben szoknyája ráncaiba egy nagyfejű, ügyetlenül megnyírt gyerek kapaszkodott.

Amint megpillantották egymást, az asszony szikkadt arca még sötétebbre komorult:

— Mi a baj megint?... Jöjjön be koma!

Az asszonyon még így, a szükölködéstől csontig lefogyva, foltos, szikkadt arca és a szárazságtól hámló homloka ellenére is meglát-szott, hogy jó fajtából való és néhány évvel ezelőtt még szép lehetett. Leginkább mélyenülő, olajosfényű szeme árulta el egykori szépségét, mert a szeme még most is ragyogott és élénken tudott felcsillanni, mint azoknak az asszonyoknak a szeme, akik éjszakáról-éjszakára bámulnak bele a sötétbe és nem képesek kisírni magukat.

A kis szobában, amely már világosabb volt, talán ezért, mert hiányzott belőle minden bútor, kivéve egy katonaládát, mely az egyik falnál a padot helyettesítette s a másik falnál a pokróccal letakart kukoricaháncsot, Anka szembefordult a komával:

— Nővő?

A koma bólintott. Az asszony megkérdezte:

— Bajba keveredett?

— Nagy bajba... Fölkoncolta Jeremiát, nincsen félórája.

Az asszony össze se rezzent, csupán a szemöldöke szaladt fel, aztán a tekintetét fordította el, valahova a levegőbe nézett vagy a földre, majd mintha magához tért volna ismét megfordult, álla alatt csomóra kötötte a fejkendőjét.

— Tudtam, — mondotta nyugodtan. — Aztán hol van most?

— Hallgass, asszony!... Maga adta föl magát a városházán, lábuk elé dobta a kést és kinyújtotta a kezét, hogy megvasalják, — mondta az ember bizonyos büszkeséggel a hangjában s csak aztán kérdezte meg csendesebben: — Nem szólt semmit, mielőtt elindult a városba?

— Nem az... csak elsírta magát, — máskor is előfordult vele az utóbbi időben, — mikor a gyerek arról paraszkozott, hogy éhes... Az ajtóból visszaszólva ígérte: vagy kenyeret hoz délben vagy valami

csodát csinál... Csak hogyan tudott a tekintetes úr közelébe férkőzni? (Az ember egészen hidegen nézet az asszonyra: — Mi baja, hogy ezt a vén uzsorást egyszerre tekintetesnek nevezi?) ... És hol szerezte a kést? A mienk itt van...

Az ember a fejét rázta s aztán hangosan így folytatta gondolatait:

— Legalább útját álltam volna, verje meg az isten a tehetelenségemet, mert ott ácsorogtam a járásbírótság előtt, dolgom volt s még oda is kiáltottam néki: hová? — de nem láttam rajta semmit. Azt mondja, megyek hozzája. Megkérdem újra, azt mondja, muszáj megengedni neki, hogy az öreg Gávró kertjében szüreteljek s a kukoricát letörjem, sz én vetettem... Bilétát is köll neki adni amerikába... legalább azt, ha már úgysis kifosztott mindenből... még a párnát is elvitte a fejem alól!... Hát ezért nem lett volna szabad magára hagynom!

Az asszony mintha nem is hallotta volna a koma sopánkodásának utolsó szavait, aki úgy állt ott, mintha bárdal faragták volna, olyan szögletesen, de azért a tekintetét nem kerülte el, hogy amikor az asszony megint a kendőjéhez nyúlt, reszketett a keze. Aztán hátra se nézett az asszony a gyerekekre, csak a kezével tapogatott maga mögött feléje s köténye csücskével gépiesen megtörölte az orrát s az állát, majd megint kiegyenesedett. (Fél fejjel magasabb volt mint a koma.)

— Gyerünk!

— Várj, komasszony!... Hova menjünk?

— Oda hozzá, Nóvóhoz...

— Ki tudja, beeresztenek-e most hozzája?

— Majd ottan váraokozok... nem látod?... En így nem maradhatok itt többé!

— Hát akkor... akkor vigyél neki valamit, hadd mondhassuk, hogy azt akarod beadni neki...

Az asszony kitérte karját és lehúnyta szemét:

— Jaj nekem! Hiszen nincs itten semmi ebben a koldus világban!... Várj csak, fogd ezt a gyereket!...

Mikor aztán egy pillanat mulva Nóvó egyetlen váltás alsóruhájával a kezében visszatért, karjára kapta a gyereket s úgy iramodott ki a házból, mintha a lángokból menekülne, tárva nyitva hagyva mindent maga mögött, — „Isten irgalmára”, — gondolta a koma.

— Gyerünk!

— Te csak eredj, majd én utolérlek! — biztatta az ember és ő is elfutott valahová.

Az asszony a kiskapu előtt várta kiegyenesedve, felvetett fejjel, ügyet se vetve rá, hogy az asszonynépség az egész utcában ott ágaszkodott a palánkok és kerítések mellett.

Az ember gyorsan megérkezett, egy fél kenyér volt a hóna alatt tiszta házivászonba csavarva s aztán erős és magabiztos léptekkel, nem nagyon sietve elindultak a belváros felé.

Az ember, a koma, egy pillanatra se fordította el tekintetét az asszonyról, aki féllépéssel előtte ment, de közben azért ráért elgondolkozni róluk, az asszonyokról meg az uráról, a komáékról, az esküvőjük napjától mostanáig. — Lám, most szalad utána, pedig tegnap még úgy civódtak, mint a kutya meg a macska. Akkorjába alig birtuk elcipelni a templomba, mink násznagyok, mérthát szegény kocsinak a lánya volt, oszt úgy kellett a fejibe verni: „Mit akarsz többet? Húsz lánc főd, egy háza városban, egy meg kijjebb! Igaz, valami adósság is van rajta, de nézd a te apádat... Még az ostornyél sem az övé! Másnak az istállójában fog meghalni!... Verje meg az isten az ilyen átkozott asszonynépet a tükréivel meg azokat a városi ficsurakat is... Egyre csak azt hajtogatták: szép vagy, tündér vagy, szép vagy, angyal vagy!... Hát ami igaz, igaz, finom egy fehércseléd vót, olyan volt a papucsja mint a piskóta s a cicruhája urasan susogott... látszott rajta, hogy valami mást vár, szebbet, jobbat... S aztán ez a szerencsétlen Nővő, biztosan az ő kedviért akart elurasodni... kereskedni, méghozzá nagyban!... Csak disznóhizlaldákon, vagonokon járt az esze!... Nem csoda, hogy Jeremia rátette a kezét. Hej, az a Jeremia, mindenki mondta néki: őrizkedj tőle, mán az egész Amerika tele van azokkal, akiknek ő adott hitelt. Vigyázz az apai örökségre, Nővő!... De az oda se neki. Pedig hiába vót minden erőlködése, nem tudta magát az asszonnyal megszerettetni... Négy esztendőn át folytonosan csittitgattuk, mert hol az apjához akart menni, hol meg neki a nagyvilágnak... Na most itt van a nyakában a baj!...

Először visszaküldték őket. Ha hoztak is néki valamit, hagyják a pandúrnál a kapuban. Alig engedték meg nekik, hogy ott maradjanak a folyosón, a vizsgálóbíró szobája közelében, ahol kihallgatták. Ha majd onnan bekísérik a torony alá, láthatják, odaadhatják a csendőrnek a váltás ruhát, de se beszélni vele, se megközelíteni nem szabad.

Az ember a parancs minden szavát az asszony fülébe súgta, mégis az volt az érzése, hogy nem hallotta, vagy nem értette, amit mondott. Pedig hát mindent megértett szegény, csak éppen a saját hangjától félt és félt minden mozdulatától. S a gyerek is okosan oda-simult most csendesen az anyjához, mint általában a gyerekek, még a legsírósabb, legelkényeztetettebb gyerek is, ha ösztönösen megérzi, hogy szülei súlyos helyzetbe kerültek.

Az asszonynak úgy tűnt, mintha mindezt egyszer már átélte volna vagy legalább megálmodta volna, még ezt az ismeretlen pol-

gárt is, aki sárga kabátjában egyik ablaktól a másikig sétál, még ezeket a falakat is, melyeket mintha fésűvel mintáztak volna . . . mindent, ezt a keserves várakozást is, amely sajogva szorítja össze az ember szívét, mindent . . . Abból a szobából, amelynek ajtaja előtt mozdulatlanul állt a pandúr, semmit se lehetett kihallani. Csak el tudta-e mondani világosan az ő szerencsétlen sorsukat, hogy ez a Jeremia az ő kölcsöneivel már az apját is nyomorgatta, kétszer fizetette meg vele tartozását, azt mondják először összegyúrte a váltót és bedobta a papírkosárba, aztán kivette újra, kivasalta . . . Betársult Novó üzleteibe, s aztán amikor a disznók elhullottak, a vagonok pedig, mint mondják, elvesztek valahol, s amikor mégis megérkeztek Bécsbe, a krumpli megfagyott és akkor Jeremia hallani sem akart arról, hogy a társa lett volna . . .

Mindenből kiforgatta őket ez az ő hitelezőjük, városi házukat, tanyájukat elvette, s még úgy tett, mintha megkönyörülne rajtuk, amikor beengedte őket ebbe a cigányputriba, amiért egész éven át ingyen kellett a kertjét ásni, fát vágni, tuskót hasogatni nála.

És most hiába tartotta keményen magát az asszony, minduntalan elfogta valami élettelen fáradtság. A falhoz kellett támaszkodnia s karján a lehérmeművel odakönyökölni az ablak párkányára. Hanem akkor felkelt a padról egy idősebb parasztasszony: — Ül le, lányom, ül le! — keményen átölelte és semmivel sem árulta el, hogy éppen az imént tudta meg a „menyecske” nagy baját.

— Jaj nekünk, boldogtalan asszonyoknak, akiknek ide muszáj jönni!

De alig hogy elhelyezkedett azon a padon, a szembenlévő ajtó hirtelen kinyílt s először egy csendőr tűnt fel előttük, aztán Nóvó, aztán megint egy csendőr. Anka abban a pillanatban az ajtónál termett s már nyujtotta is az ura felé a gyereket és a váltás ruhát, mint valami áldozati ajándékot. Nóvó csak annyit mondott csendesen:

— Hát itt vagy . . . — de a csendőr odaállt az asszony és a megvasalt ura közé:

— Add ide azt a ruhát . . . itt nem lehet beszélgetni!

A folyosón összeszaladt a nép, körülfogta őket, kiáltások halatszottak:

— A gyereket hagyd . . . — legalább a gyereket engedd hozzá!

De se Nóvó nem mozdult, sem az asszony a gyerekekkel. A gyerekek még rémülten meg is bújt anyja mögött s onnan nézte a fekete bilincset, amely szorosán egymáshoz fűzte apja megkékült kezeit.

Ankának úgy tűnt, hogy az ura még sohasem nézett rá ilyen nyugodtan, ennyi odaadással.

A sok kínlódás és ez a szerencsétlenség után még mindig fiatal az ő ura. Arca ugyan borostás, mintha valami fekete kenőccsel volna

bekelve, s mégis fiatalabbnak és erősebbnek látja most saját magánál. Mert neki sohse lett volna lelkiereje ilyesmit tenni. Igaz, alacsonyabb mint ő, igaz, hogy kicsit görcsös minden rajta, a homloka és a mélyenülő, apró két szeme között az orra nyerge, a magasra-nőtt, ritka szemöldöke, két kiugró pofacsontja s aztán az előreugró álla, amely olyan mintha yasból öntötték volna... és mégis, mégis férfi, ember, az ő ura és kész.

— Gyerünk, indulj! — indította el a csendőrkáplár a menetet, s Anka megdermedt, csak nagy erőfeszítéssel tudott lélekzetet venni, először felcsuklott, aztán mégis tisztán szólalt meg de néki magának is idegenül csengő hangon:

— Ránk ne legyen gondod, a gyereket ne féltsd, amíg megvan az én két kezem!...

S csak amikor már kimondta, amit akart és a kijáráthoz ért, akkor tántorgott meg egy kicsit, de az öregasszony és a koma megfogták, keményen tartották:

— Meghallotta, amit mondtál, — súgta a koma, — visszanezett!...
